

Tone Smolej

LÉOPOLD SÉDAR SENGHOR PRI SLOVENCIH¹

Ključne besede: Senghor, prevajanje, afriške književnosti

I.

V petdesetih letih dvajsetega stoletja sta se v Parizu s Senghorjem srečala dva slovenska frankofona intelektualca. Konec februarja 1955 je Senghor Edvarda Kocbeka povabil v francoski parlament, v klub neodvisnih čezmorskih poslancev. Slovenskega obiskovalca je očaral z zdravo in sproščeno človekostjo, saj ga je pozdravil, kakor da bi bil njegov stari znanec. Senghor je celo poudaril, da je že bil v Ljubljani tako pred vojno kot po njej. Pozneje pa je pogovor potekal takole:

»Tako sva se najprej razgovorila o Afriki, o počasnem prebujanju črnih rodov, o velikih težavah spričo njihove jezikovne razdrobljenosti, kajti med seboj se sporazumevajo zvečine s francoščino. Vendar ni dvoma, da bo sčasoma vsa Afrika odvrгла kolonialni sistem in razvila tehnično razvitejše življenje, kajti v sebi skriva velikanska zemeljska bogastva. Potem sva se menila o splošnih človeških vprašanjih in bila kmalu v poeziji.« (Kocbek, 2004, 89)

Dve leti pozneje je Senghorja na njegovem domu obiskal še Jože Javoršek, ki je tega afriškega pesnika sicer že leta 1948 omenil v svojem članku *Zapiski o današnji francoski književnosti*.² Pri senegalskem pesniku sta bila

1 Avtor bi se rad zahvalil prof. dr. Svaniborju Pettanu za razlago afriških inštrumentov, dr. Mihaelu Glavanu za pomoč pri prepisu Kocbekovega dnevnika ter gospe Mateji Likozar za fotografijo Senghorjevega obiska v Sloveniji iz fototeke Gorenjskega muzeja.

2 *Novi svet* 3 (1948), 627–641.

tedaj na obisku še martiniški poslanec in pesnik Aimé Césaire ter Richard Wright, ameriški črnski politik in eksistencialist. Trojica je razpravljala o evropskem boju zoper afriško omiko. Kolonialci so svet prepričevali, da tiče črnici v barbarstvu, zato so storili prav vse, da bi zakrili lepoto črne omike in s tem opravičili tiranijo nad črnim svetom. Trojica se je strinjala, da je treba Afričane spoznavati, afriško umetnost pa preučevati. V Javorškovem zapisu pa se je ohranil tale Senghorjev nekoliko nadrealistični samogovor:

»Afriško sonce je pošast, ki se sprehaja po nebu. Čez dan si je ne upamo gledati, šele zvečer si drznemo dvigniti k njej svoj pogled. Takrat se sonce spremeni v žvepleno bulo, ki se potaplja v rdečkasto kad. Iz kadi sika ognjena voda pahljačastih oblakov na vse strani neba in sveta. Svetloba je vseuničujoča. Če pomislim nanjo, pomislim hkrati na konec sveta. In vidim predmete, ki so prebarvani z zelenkasto mrliško barvo. Končno sonce izgubi svojo obliko. Razleze se. Kot bi se na obzorju razlil rumenjaki. Nato vse skupaj izgine. In noč pregrne zemljo tako hitro, da človeka zabolita telo in duša. Takrat začne svet misliti in dihati. Oglasi se »tam-tam«. O, ko bi vi vedeli, kakšne sile se pripode s »tam-tamom« v srce.« (Javoršek, 1958, 57)

Slovenski bralci so sicer v petdesetih letih občasno naleteli na Senghorjevo ime. Omenjala se je njegova vloga v vladi Edgarja Faura (1955–56) ter zmaga njegove stranke na senegalskih volitvah leta 1959.³ V šestdesetih letih se je na Slovenskem poročalo tudi o festivalu črnske umetnosti, ki ga je Senghor organiziral v Dakarju.⁴ Glede na dejstvo, da sta v prevodu Vena Tauferja v *Perspektivah* (1960/61) izšli le dve njegovi pesmi (*Črna žena* in *Za dve fruli*), je več kot očitno, da je bil Senghor slovenski javnosti najbolj znan kot politik. Vsaj do sedemdesetih let.

30. avgusta 1975 se je na brniško letališče spustila karavela, s katero se je pripeljal Leopold Senghor. Josip Broz Tito mu je nato priredil sprejem na gradu Brdo, ki so se ga udeležili tudi nekateri slovenski kulturniki, na primer Josip Vidmar in Matej Bor, s katerim se je Senghor pogovarjal o poeziji: »»Poznam vas že iz francoskih prevodov v antologijah jugoslovanske

3 Leopold Senghor. *Ljubljanski dnevnik* 7/78 (4. 4. 1959), 3.

4 Boris Kuhar: Prebuja se črni orfej, *Delo* 8/155 (11. 6. 1966), 6.

lirike,« se je Senghor zahvalil pesniku Mateju Boru, ko mu je ta izročil angleški prevod svoje *Šel je popotnik skozi atomski vek*.⁵ Na Brdu se je menda pristrčno objel s Petrom Guberino, hrvaškim francistom in fonetikom, s katerim je leta 1934 študiral v Parizu. Iz znanih razlogov na sprejemu ni bilo predsednikovega slovenskega znanca Edvarda Kocbeka, ki pa je Senghorjev obisk presenetljivo natančno spremljal, o čemer priča v zapuščini ohranjeni izrezek članka iz srbske *Politike*. Na podlagi branja članka *Poset senegalskog predsednika* O. Vasiljevića je Kocbek v svoj dnevnik zapisal naslednje misli: »Začenja se pisanje o Senghoru. Odpirajo nekakšno kampanjo Senghor. Vidi se, da gre za nekaj neoriginalnega, neavtentičnega, za kulturno korist, ki naj po možnosti prinese tudi politično korist.«⁶

slika 1: Predsednik Tito in senegalski predsednik Leopold Senghor na Brdu
30.8.1975; foto: D. Holinsky; last: Gorenjski muzej Kranj

5 Bogdan Pogačnik: Deželi z enakimi pogledi, *Delo* 17/203 (1. 9. 1975), 1.

6 Edvard Kocbek: Dnevnik 31. 8. 1975. Mapa 64. Ms 1421. Rokopisna zbirka NUK.

Po krajšem obisku makedonske Struge se je Senghor vrnil v Slovenijo, kjer je bival v Vili Bled: »Med bivanjem v Jugoslaviji sem doživel mnoge politične in poetične inspiracije, ki bodo mogoče kdaj zagledale luč tudi v moji literaturi,« je tedaj povedal novinarjem na tiskovni konferenci.⁷ Pozneje se je Senghor podal še na obisk Kranja in Ljubljane, ki ga lahko vsaj deloma rekonstruiramo s pomočjo za tisti čas tipičnih časopisnih poročil: »V tkalnici so stari stroji še oglušujoče ropotali, tako da se je komaj slišalo sicer navdušeno ploskanje delavk. [...] Dolgi špalirji Ljubljančanov so pozdravili senegalskega predsednika na poti po starem delu mesta in na Trgu revolucije.«⁸ Kocbek je iste dogodke v svoji neposredni soseščini videl nekoliko drugače: »V mestu direndaj, v sončnem vremenu miličniki in šolska mladina z zastavami pozdravljajo Senghorja.«⁹

V nebotičniku Ljubljanske banke je Senghor sprejel delegacijo Mladinske knjige, ki mu je poleg Vincenotove strukturalne slovnice slovenskega jezika izročila avtorske izvode slovenskega prevoda njegove poezije, ki je izšel v zbirki *Lirika*. Ob tem je Senghor dejal: »Vse do Senegala je že prodrl sloves, da so Slovenci delavni ljudje. A zdaj sem spoznal, da niste samo marljivi, ampak tudi prijazni in da ste pesniki.«¹⁰

V nadaljevanju se bomo posvetili slovenskemu prevodu Senghorjeve poezije, ki jo je za zbirko *Lirika* izbral in prevedel Aleš Berger.

II.

Berger je že leta 1966 v *Tribuni* objavil izbrane odlomke iz Senghorjevih esejev, šest let pozneje pa je za revijo *Sodobnost* prevedel pet pesmi iz Senghorjevega opusa.

Iz zbirke *Senčni spevi* (*Chants d'ombre*, 1945) je Berger za *Liriko* izbral in prevedel vrsto pesmi, ki so ključne za Senghorjevo poetiko. Poslovenil je

7 Bogdan Pogačnik: Sadovi obiska, *Delo* 17/205 (3. 9. 1975), 1.

8 Bogdan Pogačnik: Vaše izkušnje nam izdatno pomagajo, *Delo* 17/205 (3. 9. 1975), 1.

9 Edvard Kocbek: Dnevnik 2. 9. 1975. Mapa 64. Ms 1421. Rokopisna zbirna NUK.

10 Bogdan Pogačnik: Vaše izkušnje nam izdatno pomagajo, *Delo* 17/205 (3. 9. 1975), 1.

tudi obsežnejši spev *Que m'accompagnent kôras et balafong*. Nenavadno je, da v slovenskem prevodu umanjka motto v jeziku volof, ki služi kot razlaga naslova. Senghor je sicer to svojo pesnitev podnaslovil »guimm pour trois kôras et un balafong«. Pesnik je zapisal, da so se nekateri njegovi bralci pritožili, da ne razumejo besed afriškega izvora. Čeprav je poudaril, da piše za svoje ljudstvo, ki ve, da kora ni harfa in balafong ne klavir, pa se je odločil, da bo na kratko razložil te besede, saj ne želi biti hermetičen ali pa izvajati eksotizma zaradi eksotizma. V tem slovarčku je sererska beseda »guimm« razložena kot spev, pesnitev, tisto, kar je Grkom oda, balafong¹¹ pa kot vrsta ksilofona. Zanimivo pa je, da ni razložil glasbila kora, ki združuje značilnosti lutnje in harfe ter pri katerem strune niso vzporedne z vratom glasbila. Slovenski prevajalec je omenjeno sintagmo poslovenil takole: »spev za tri kore in balafong«. V nasprotju z inštrumenti, ki tudi v slovenski verziji ostajajo »neprevedeni«, je torej »guimm« poslovenjen kot »spev«.¹²

Iz *Senčnih spevov* je Berger v izbor uvrstil tudi *Črno žensko (Femme noire)* v prevodu Vena Tauferja. Na vprašanje slovenskega novinarja Bogdana Pogačnika, kaj mu pomeni črna ženska, ki jo je veliko opeval, je Senghor odgovoril: »Ženska je, tako kot vsa Afrika, sožitje, je plodnost, je ponižnost in je lepota. Grafično bi jo upodobil kot trikotnik ali kot znamenje spolnosti. Ženska lahko veliko bolj ljubi od moškega.« (Pogačnik, 1975, 19) Podobno velja tudi za omenjeno pesem. Taufer je uspešno poslovenil Senghorjev kiklos (*bouche qui fais lyrique ma bouche – usta*, ki navdušujejo moja *usta*). Ustrezno so poslovenjeni tudi drugi afriški atributi v pesmi.

Femme nue, femme obscure
Fruit mûr à la chair ferme, sombres extases du vin noir,
bouche qui fais lyrique ma bouche
Savane aux horizons purs, savane qui frémis aux
caresses ferventes du Vent d'Est
Tamtam sculpté, tamtam tendu qui grondes sous les
doigts du vainquer

11 Samostalnik balafong prihaja iz jezika malinke, sestavljata pa ga besedi bala (glasbilo) in fo (govoriti, igrati glasbilo).

12 Taufer je v svojem prevodu pesmi *Je t'ai filé une chanson. Pour deux flûtes* piščali poslovenil kot fruli. Izraz najbrž ni najbolj posrečen, saj je ta inštrument vezan na južnoslovansko okolje.

Ta voix grave de contralto est le chant spirituel de
l'Aimée. (*Œuvre poétique*, 18–19)¹³

Žena gola, žena črna!
Zreli sadež čvrstega mesa, motne ekstaze črnega vina,
usta, ki navdušujejo moja usta,
savana jasnih obzorij, savana, drhteča pod žgočimi
ljubkovanji Vzhodnega Vetra,
tamtam izklesani, tamtam zategli, grmeč pod prsti
zmagovalca,
tvoj težki glas kontraalta je duhovna pesem Ljubljene. (*Lirika*, 58)¹⁴

Ob tem je treba dodati, da se ta pesem v slovenskem izboru podaljša za štiri strani. Uredniška malomarnost je Črni ženi prilepila še pet pesmi iz zbirke *Nočne pesmi* (*Nocturnes*), kar slovenskemu bralcu povsem onemogoča razumevanje tega dela. Omenjene pesmi so sicer iz ljubezenskega cikla *Spevi za signare* (*Chants pour signare*), ki je posvečen signaram. Beseda signare (iz portugalske senhora) je najprej označevala bogato mulatko, nato pa lepo žensko.

V slovenskem izboru je mogoče najti tudi nekaj pesmi iz druge Senghorjeve zbirke *Črne hostije* (*Hosties noires*). Berger je tako prevedel obsežno *Molitev za mir* (*Prière de paix*), ki jo je Senghor posvetil zakoncema Pompidou, pa tudi pesem *Črncem ameriške vojske* (*Aux soldats négro-américains*) in še nekatere druge.

Iz tretje zbirke *Etiopske pesmi* (*Éthiopiennes*) je Berger izbral štiri pesmi. Slovenski izbor se sploh prične s pesmijo *Odsotna* (*L'Absente*), ki v izvirniku obsega kar sedem spevov. V slovenščino pa je preveden le prvi, in to brez navedbe, da gre za odlomek. Ker se *Odsotna*, ki je povezana z mitom

13 Vsi francoski navedki po Léopold Sédar Senghor: *Œuvre poétique*, Paris: Editions du Seuil, 1990.

14 Navajamo še prevod te kitice v prevodu Marije Javoršek (2009): Gola ženska, temna ženska / zreli sad s čvrstim mesom, mračne ekstaze črnega vina, / usta, ki izvablajo besede ljubezni / mojim ustom / savana s čistimi obzorji, savana, ki drhtiš ob strastnem / ljubkovanju vetra z Vzhoda / izrezljani tamtam, napeti tamtam, ki golčiš pod prsti / zmagovalca / tvoj globoki glas v kontraaltu je duhovna pesem / Ljubljene.

kraljice iz Sabe, omenja šele v drugem spevu, slovenskemu bralcu najbrž ni povsem jasno, zakaj takšen naslov pesmi. Slovenski prevajalec je tudi opustil pesnikov pripis, da je to »guimm za tri kore in balafong«. V tej pesmi se pojavi znameniti Senghorjev pojem »dyâli«, ki izhaja iz jezika mandingo ter pomeni dvornega pevca in rodoslovca. Pri Senghorju pa je »dyâli«, ki ga je mogoče najti tudi v slovenski verziji, nekakšen trubadur, ki ohranja tradicijo prednikov. Sicer pa Senghor v tej pesmi poudarja, da noče biti voditelj, marveč le dyâli. O tem je spregovoril tudi Bogdanu Pogačniku, ki ga je povprašal, kdaj je pogumnejši: kot politik ali kot pesnik: »Politik sem samo priložnostno in po dolžnosti. Toda zame je politika v bistvu tudi to, kar že etimološko beseda pomeni – politika je umetnost voditi neko državo.« (Pogačnik, 1975, 19)

Med pesmimi iz omenjene zbirke velja navesti še *Kongo (Congo)*, kjer lahko najdemo senegalske kraje (Joal, Fadyout), ključne za Senghorjevo poetiko. Zanimivo, da prevajalec ni ohranil omembe naroda Koyate (la voix des kôras Koyaté – glas junaških kor). Prevajalec je ustrezno poslovenil številne genitivne metafore (dans ton lit de forêts – v postelji gozdov; les phallus des monts – falusi gora). Pri prevodu bogate favne ni jasno, zakaj so iz rib in ptic (poissons oiseaux) nastale leteče ribe (fr. poisson volant). Senghorjevo notranjo rimo (poissons moissons) pa je Berger uspešno zamenjal z akustično (povodnih povodnji):

Car tu es femme par ma tête par ma langue, car tu es
femme par mon ventre
Mère de toutes choses qui ont narines, des crocodiles
des hippopotames
Lamantins iguanes poissons oiseaux, mère des crues
nourrice des moissons. (*Œuvre poétique*, 105)

saj ti si žena, tako pravita moj jezik, moja glava,
saj ti si žena, tako pravi moj trebuh,
mati vseh stvari, ki vonjajo, mati krokodilov,
konj povodnih,
morskih krav, legvanov, letečih rib, mati povodnji,
dojilja žetev. (*Lirika*, 30)

V tej zbirki je mogoče najti še pesem *Kaya Magan*. Gre za naslov, ki ga je nekoč nosil vladar Malija. Slovenski prevajalec sintagmo »les guélowârs des neuf tatas« (guelowarji devetih tat) tu prevaja kot »zmagovalce devetih okrožij«. Sererska beseda »guélowar« (uganka) se je najprej uporabljala za neko plemenito družino skrivnostnega izvora, katere potomci so v 16. stoletju v sererski deželi ustanovili kraljestva, nato pa je označevala plemenite in pogumne vojščake. Tata pa je obzidje, ki obkroža utrjene vasi in gradove.

V *Etiopskih pesmih* se Senghor spogleduje tudi z Zahodom, zlasti z New Yorkom, ki ga je spoznaval med obiskom OZN. Slovenski prevajalec je v *Pesmi New Yorku* (*À New York*) zelo ustrezno poslovenil prevladujočo urbano hladnost (devant tes yeux de métal bleu, ton sourire de givre – pred tvojimi kovinsko modrimi očmi, tvojim ledenim nasmehom):

Si timide d'abord devant tes yeux de métal bleu, ton
sourire de givre
Si timide. Et l'angoisse au fond des rues à gratte-ciel
Levant des yeux de chouette parmi l'éclipse du soleil. (*Œuvre poétique*, 119)

Sprva sem bil tako plah pred tvojimi kovinsko
modrimi očmi, tvojim ledenim nasmehom,
tako plah. In tesnoba v globini cest pod
nebotičnikom, ki dviga svoje sovje oči
k sončnemu mrku. (*Lirika*, 67)

Obžalovati pa je treba, da je na koncu slovenskega prevoda *Pesmi New Yorku* prilepljena še ena pesem iz *Spevov za signare* (*In kopala se bova, ljubezen moja – Et nous baignerons mon amie*), kar seveda otežuje razumevanje.

III.

Čeprav se je Senghorjevo ime na Slovenskem pojavljalo že od petdesetih let, pa ga je širša javnost spoznala v prvi polovici sedemdesetih let, ko ga je začel prevajati Aleš Berger. Senghorjev obisk v Sloveniji poleti leta 1975 je gotovo ugodno vplival na izid slovenskega izbora njegove poezije v elitni

zbirki *Lirika*.¹⁵ Naša raziskava je pokazala, da je slovenski prevajalec ustrezno prevedel pesnikove podobe, poslovenil pa je določene Senghorjeve besede afriškega izvora. Slovenski izbor kazi nekaj uredniških nepazljivosti, saj je nekaj *Spevov za signare* prilepljenih Črni ženski oziroma *Pesmim New Yorku*, kar otežuje branje pesmi.

POMEMBNEJŠI SLOVENSKI ZAPISI

Aleš Berger: *Pesmim L. S. Senghorja na rob. Sodobnost* 20 (1972). 969–975.

Aleš Berger: Léopold Sédar Senghor. V: Senghor. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975. 83–92.

Jože Javoršek: *Srečanja*. Maribor: Obzorja, 1958.

Edvard Kocbek: Prvi povojni pariški dnevnik. *Zbrano delo* 8. Maribor: Littera, 2004.

Bogdan Pogačnik: Simetrija je kot smrt. Poseben pogovor za Delo z Leopoldom Sedarjem Senghorjem. *Delo* 17/208 (6. 9. 1975). 19.

BIBLIOGRAFIJA SLOVENSKIH PREVODOV

Za dve fruli. Črna žena. Prevedel Venó Taufer. *Perspektive* 1 (1960/61). 1095–1096.

Izbor iz esejev in prevod Aleš Berger. *Tribuna* (2. 3. 1966). 6.

Joal. Molitev k maskam. Tokó'Waly. Noč ob Sini. Pesmi New Yorku. Prevedel Aleš Berger. *Sodobnost* 20 (1972). 965–968.

15 V poznejših desetletjih za Senghorja na Slovenskem ni veliko zanimanja. Radio je uprizoril njegovo pesnitev *Čaka (Chaka)* v prevodu Bogdana Gjuda, časopis *Delo* (24. 12. 2001) pa mu je ob smrti posvetil nekrolog, ki citira Chiracovo misel: »Poezija je izgubila svojega mojstra, Senegal državnik, Afrika vizionarja, Francija pa prijatelja.«

- Mlada zelenogrla dekleta. Nasnoval sem ti pesem. Vem, da se ta dežela v ničemer ne odlikuje. Poslovenil Slavko Kumer. *Naši razgledi* 24/16 (29. 8. 1975). 435.
- Senghor*. Prevedel Aleš Berger. Izbor in spremna beseda Aleš Berger. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975. Zbirka Lirika 29.
- Joal. Molitev k maskam. Tokó'Waly. Pesmi New Yorku II. Kaya Magan. Črna maska. Prevedel Aleš Berger. *Afrika, mati moja*. Izbrala, uredila in prevedla Aleš Berger in Venó Taufer. Maribor: Obzorja, 1976. 309–318.
- Čaka. Dramska pesnitev za več glasov: bantujskim mučenikom južne Afrike. Prevedel Bogdan Gjud. Ljubljana: Radiotelevizija, 1980.
- Črna ženska. Prevedla Marija Javoršek. *Umetnost besede* 3. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009. 292.

LÉOPOLD SÉDAR SENGHOR IN SLOVENIA

Keywords: Senghor, translation, African literature

Abstract

Although Senghor has been known in Slovenia since the 1950s, he only became known to the general public in the first half of the 1970s, when Aleš Berger began to translate his work. Senghor's visit to Slovenia in the summer of 1975 was undoubtedly a factor in the publication of a selection of his poems in the prestigious collection *Lirika*. This study shows that the Slovenian translator offers apposite translations of Senghor's images and that he Slovenianized certain of Senghor's words of African origin. The Slovenian collection of Senghor's poems also reveals some editorial mistakes because part of his *Songs for Signare* has been appended to *Black Woman* and to *New York* in the Slovene edition, which somewhat hinders the reading of the poems.